

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ**В. Ю. Морванюк***ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України»*

У статті висвітлено питання про те, що єдина зброя людини в захисті здоров'я – це культура його збереження. Визначено наукові підходи до вирішення проблеми здоров'язбереження.

SCIENTIFIC APPROACHES TO THE HEALTH PROTECTION PROBLEM**V. Yu. Morvaniuk***I. Horbachevsky Ternopil State Medical University*

The article highlights the fact that the only human weapon in the protection of health is the culture of its preservation. The scientific approaches to solving the problem of health preservation are determined.

Вступ. Сучасні науковці зазначають, що єдина зброя людини в захисті здоров'я – це культура його збереження, тому потрібно формувати нову культуру управління здоров'ям молоді, яка є стратегічним ресурсом України та складником якості людських ресурсів. Напрями вирішення цієї проблеми ми вбачаємо у формуванні ціннісного ставлення молоді до здоров'я, формування їхньої мотивації до здоров'язбереження, надання знань, формування вмінь і навичок щодо особистого здоров'язбереження та оточуючих, а також саморегуляції власного стану та рефлексії.

У сучасній філософській літературі визначають такі підходи до визначення здоров'я та здоров'язбереження: холістичний, еволюціоністський, соціально-орієнтований, нормоцентричний, аксіологічний, феноменологічний, комплексний, дискурсивний, акмеологічний. Виникнення цих підходів пов'язане з історичним розвитком суспільної думки та науки.

Ідеї античної філософії про цілісність душі і тіла лежать в основі холістичного підходу до визначення здоров'я. Холістичний підхід ґрунтується на загальнофілософській ідеї холізму – нероздільній цілісності людського буття. У рамках цього підходу здоров'я визначається як здобута індивідом у процесі його становлення цілісність, що припускає особистісну зрілість і примирення, синтез фундаментальних протиріч людського існування або інтрапсихічних полярностей.

Другий етап співвідноситься з початком ХІХ ст. Цей період ознаменувався активним розвитком

природничих і медичних дисциплін, особливо біології, фізіології. У центрі уваги дослідників перебував процес взаємодії індивіда з його оточенням, поняття «здоров'я» визначалося через процес адаптації людини. У цей період здоров'я практично ототожнювалося з нормальністю. З цього часу виникають еволюціоністичний, соціально-орієнтований, крос-культурний, нормоцентричний підходи до визначення здоров'я.

У рамках *еволюціоністичного підходу*, здоров'я розглядається як фундаментальна проблема пристосування людства до навколишнього середовища. Різні аспекти духовного життя вивчаються в масштабах популяції, оскільки досягається вже не окремий індивід, а людство як еволюційний вид, невіддільний від органічної єдності життя. Основним критерієм здоров'я стає продуктивність людини, ступінь її залучення до глобальних процесів засвоєння природного оточення, а до індивідуального рівня здоров'я додаються популяційний і планетарний. Здійснений теоретико-методологічний аналіз окресленого підходу дає змогу зробити висновок про те, що психічне здоров'я людства забезпечується шляхом збереження психічного здоров'я окремих індивідів.

Соціально-орієнтований і крос-культурний підходи доповнюють один одного. Соціально-орієнтований визначає характер впливу цивілізації на здоров'я і повноцінний розвиток людини. Крос-культурний виявляє культурну своєрідність, яка характеризує здоров'я в контексті різних культурно-історичних умов. На сучасному етапі вченими доведений факт

зумовленості стану здоров'я соціокультурними умовами середовища. «Нині здоров'я і хвороба все частіше розглядаються не як «натуральні», природні феномени (тобто стану організму і психіки), але і як досить складні артефакти, зумовлені як сучасними культурними дискурсами (концепціями, картинами світу, знаннями), так і, не меншою мірою, соціальними інститутами і технологіями» (за Б. Ананьєвим) [3].

У межах *нормоцентричного підходу* здоров'я розглядається як сукупність середньостатистичних норм сприйняття, мислення, емоційного реагування та поведінки в поєднанні з нормальними показниками соматичного стану індивіда. Таким чином, здоров'я і норма в даному підході ототожнюються, вони розглядаються як синоніми. Нормоцентричний підхід отримав особливий розвиток у психології. Увага вчених була зосереджена на розгляді здоров'я, в тому числі й професійного, через аномалії людської природи. У цей період поняття «норма» та «патологія» стали центральними в описі проблем здоров'я і здоров'язбереження людини [2].

Третій етап розвитку уявлень про здоров'я, пов'язаний зі становленням і розповсюдженням гуманістичної психології. У другій половині ХХ ст. науковців надихнула проблематика здорової особистості та здоров'язбереження. З'являються перші розробки концепцій здоров'я, де узагальнюються, що саме в цей період формуються *феноменологічний, аксіологічний, комплексний підходи* до визначення здоров'я.

Феноменологічний підхід на перше місце висуває суб'єктивні переживання людини. Проблеми здоров'я і хвороби представниками цього підходу розглядаються як фундаментальні характеристики, прояви індивідуального, неповторного способу буття в світі [4]. У центрі уваги науки ХХ-ХХІ ст. перебуває людина як цілісність. Теорію цілісної людини досліджували видатні науковці, й серед них В. Бехтерев і Б. Ананьєв. У науці ці ідеї лягли в основу *комплексного підходу* до вивчення людини. Відповідно до ідей комплексного підходу, здоров'я розглядається як багатомірний феномен, що поєднує якісно різні компоненти, відображає фундаментальні аспекти людського існування. Для досягнення цілісного розуміння здоров'я необхідно інтегрувати дані з суміжних дисциплін в єдиний комплекс наукових знань.

У науковій думці формуються та розвиваються нові підходи до визначення проблеми здоров'я і здоров'язбереження, наприклад, дискурсивний та

акмеологічний. *Дискурсивний (або диспозитивний) підхід* розвивається в межах філософії як сфери наукового пізнання. Основна ідея цього підходу полягає в тому, що будь-яке уявлення про здоров'я може досліджуватись як продукт певного дискурсу, що має власну внутрішню логіку конструювання або концептуалізації соціальної реальності [4]. Відповідно до дискурсивного підходу, здоров'я розглядається як соціальне явище.

Науковці вважають, що основним завданням дослідника є дискурсивний аналіз структури стійких уявлень і мотивів, що регулюють соціальну практику оздоровлення та визначають особистісне розуміння здоров'я і хвороби [3]. На основі цих ідей окреслено медичний і духовно-екологічний дискурси. Під дією медичного дискурсу людина звикла вирішувати всі проблеми, пов'язані зі здоров'ям, тільки «технічним шляхом», тобто шляхом приймання медикаментів, зверненням до лікаря. У полі зору духовно-екологічного дискурсу пріоритетного значення набувають граничні можливості самореалізації особистості, її духовні та моральні детермінанти [1].

В *акмеологічному підході* здоров'я виступає основою і необхідною умовою актуалізації вищих можливостей людської природи. З акмеологічної точки зору, здорова особистість – зріла особистість. Ця наймасштабніша категорія окресленого підходу передбачає розвиток морально-етичних якостей, гуманістичної спрямованості людини, нормативності її поведінки і відносин у сфері збереження власного здоров'я. Зріла особистість відрізняється високою відповідальністю за власне здоров'я, турботою про інших людей, соціальною активністю, а не тільки високими особистісними досягненнями й ефективною самореалізацією. Цей підхід є порівняно молодим, в його рамках ведуться дослідження окремих особистостей, які досягли вершин духовного самовизначення, й визначених культурою шляхів реалізації вершинних досягнень, соціальних умов досягнення особистістю «акме» у сфері здоров'язбереження.

Висновки. Аналіз літературних джерел із проблеми дослідження дозволяє зробити висновок про те, що проблема збереження та зміцнення здоров'я, ведення здорового способу життя реалізується у контексті міждисциплінарних досліджень, окреслення яких потребує використання сучасних наукових підходів духовно-ціннісного спрямування до формування здорового способу життя ще в дитячому і підлітковому віці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисенко А. А. Философия здоровья : научно-популярное издание / А. А. Борисенко. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2005. – 144 с.
2. Брадик Г. М. Формирование культуры здоровья в организациях образования / Г. М. Брадик, О. О. Брадик // Проблемы и перспективы воспитания здорового человека : материалы междунар. науч.-практ. конф., 9–11 октября 2008 г. – Тирасполь, 2008. – С. 47–51.
3. Психология здоровья : учеб. для студ. высш. учеб. заведений / под ред. Г. Никифорова. – СПб. : Питер, 2003. – 607 с.
4. Философия здоровья / отв. ред. А. Т. Шаталов. – М. : ЦОП Ин-та философии РАН, 2001. – 242 с.

Отримано 19.10.17